

Рецензия:

Към инфансонския комплекс [Toward the 'Infanzón' Complex]

За книгата: **Петър Моллов. *Образът на Сид в испанската литература*. УИ „Св. Климент Охридски“, 2018, 256 с. [Petar Mollov. *The Image of El Cid in Spanish Literature*]**

Владимир Сабоурин / Vladimir Sabourin
Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

От Хисарлъшката Троя на Шлиман до киликийската на Раул Шрот въпросът за съотношението между мит, история и литература вдъхновява изследвания, чието отношение към литературното минава преди всичко през дълбаенето в реалното и неговите референциални следи, водено от едно неаристотелско съпоставяне на „поезия“ и „история“ по линията на „историческата истина“ и „реализма в описанието“, колкото и релативизирани и проблематични да са те. Монографията на Петър Моллов *Образът на Сид в испанската литература* (2018, УИ „Св. Климент Охридски“) не крие афинитета си, от една страна, към фактора вдъхновение в мита (вж. с. 20) и, от друга, към определени форми на съвременния исторически роман (срв. с. 216). Литературният мит за Сид изглежда предопределен за подобен тип изследователски афинитет с консенсусната си и традиционно утвърдена в испанистиката „висока степен на придържане към историческата истина и реализма в описанието на събития, места и личности“ (с. 53). Раждането на литературния мит в непосредствена хронологическа близост до историческото случване, сведената до минимум епическа дистанция и минималното присъствие на фантастични елементи в испанския ранносредновековен героичен епос позволява систематичното прокарване на съпоставката между „история“ и „поезия“ в качеството ѝ на структурообразуващ принцип на изследването.

С оглед на определящата за изследването неаристотелска трактовка на съпоставката „поезия-история“ теоретичното въведение тезисно представя класификации на митовете с фокус

върху литературния мит и подгрупата му на релевантните за испанския епически герой политико-героични митове. Интертекстуалността и демитологизацията основателно са изтъкнати като ключови за литературния мит еволюционни механизми (срв. с. 17-18). Като важна спецификация, способна да отчете многообразието на употребите (в това число и политическите) на мита за Сид, е посочена дистинкцията на германския романист Х. У. Гумбрехт между непреднамерено и преднамерено демитологизиране, без обаче тя да бъде приложена към националистическите и в частност франкистки реконтекстуализации на фигурата на Сид. Интересът към характерната за политико-героичните митове „отправна точка” на „реалните събития” (срв. с. 19) би предполагал не на последно място обръщането на внимание на политическите де- и реконтекстуализации на мита за националния герой.

Тезисното теоретично въведение е последвано от най-обемната интегрална композиционна част на изследването, която обстойно запознава с историческата личност на превърналата се в литературен мит фигура. Наречена от самия автор „исторически очерк за Сид” (срв. с. 64), тази част е съществена за изследването, доколкото задава „историята”, спрямо която ще се измерват степените на отклонение и отдалечаване на „поезията” в представения еволюционен процес на литературния мит. Тук се разгръщат детайлно и фактологически се уплътняват реалиите, които предстои да обраснат с литературно-митологична плът, като решаващи са болезнените песъчинки, които митогенният процес ще покрие с перлената обвивка на литературното съгъстяване и изместване. На първо място това е генеалогията на героя като „представител на нисшето кастилско благородничество” (срв. с. 9) и произтичащите от нея често мъчителни перипетии на възходящата социална мобилност в контекста на разхлабените от Реконкистата феодално-йерархични бариери. Героят „успява да преодолее ограниченията на произхода си” (пак там), принудително – като изгнаник – утвърждавайки статута си на „независим феодал” (срв. с. 35 и 48), чийто статусен апогей е достигнат като „самостоятелен владетел, макар и без титла” (срв. с. 9), титлата, до която тъй и не успява да достигне и до която болезнено – за себе си и за тях – ще се домогва за децата си.

Блясъкът и нищетата на нисшето кастилско благородничество е ключова и невралгична точка на сечение между „поезия” и „истина”, която изследването проследява от първото си изречение до в сърцевината си горчивия край, формулиран в исторически роман от началото на милениума, описващ социалната среда на героя по следния начин: *„Почти винаги бяха обезземлени рицари, по-малките синове, принудени да напуснат семейните владения след смъртта на бащата,*

жадни за успех, слава и пари” (с. 224-225, курсив в оригинала). Всички тези сподвижници и ковачи на литературния мит – съсловната група на *инфансоните* – ще проектират във фигурата на Сид реалистично-магическите си визии за ранно- и къснофеодална социална мобилност, за да чуят накрая (в същия исторически роман) парадигматичната фраза на някоя привлечено-снизходителна инфанта когато и да е и където и да е по света: „*жалко, че сте само един инфансон*” (срв. с. 228, курсив в оригинала). След всички реконкисти и последващи конкисти от Валенсия до Куско тази фраза неумолимо ще отеква в съзнанието на наследниците на литературния мит за Сид, дори когато произнасящите я лица и цивилизации отдавна са мъртви. И това ще кара вечните *инфансони* да „се държат по-арогантно и от висшите аристократи” (срв. с. 206) навсякъде в империята, над която слънцето не залязвало.

При разглеждането на раждането на литературния мит в *Песен за моя Сид* Петър Моллов с основание акцентира върху мотива за социалната мобилност, определяйки го като „важно послание” на испанския ранносредновековен героичен епос: „издигането в обществото благодарение на личните качества и заслуги е възможно” (срв. с. 56). Тази рядка за средновековна феодална Европа възможност, дължаща се на специфичната ситуация на Иберийския полуостров, породена от Реконкистата, намира литературномитологичен израз в лицето на испанския национален герой като проекция на инфансонския комплекс, който дълготрайно ще бележи испанската история и култура, достигайки статута на универсален мит на западната цивилизация във фигурата на Дон Кихот.

„Какъв е пътят към социалното издигане за един представител на нисшето благородничество” (срв. с. 223) е ключов за разглеждания литературен мит въпрос, който Петър Моллов формулира с необходимата яснота и отчетливост. Локомотивът на социалната мобилност, олицетворена от *инфансоните*, се движи обаче изначално в глух коловоз, придобиващ в рамките на Конкистата световноисторическата значимост на произволен първоначален тласък на капитализма, от чиито мелници *инфансоните* първи ще бъдат окончателно помляни. Дълго преди това окончателно световноисторическо разрешаване на инфансонския комплекс обаче – още в историческата фигура на Сид – реалните им социални амбиции са в основата си фрустрирани. Героят на литературния мит така и не получава реално страстно желаната титла: „най-високата му амбиция е да постигне престижа и мястото в двора [...], а това място е свързано с графската титла, която Родриго така и не придобива” (с. 223). Това заключение е достатъчно важно, за да бъде повторено: героят на литературния мит така и „не получава онова, което е най-важно за него:

графската титла, единственото, което би могло да го изравни с висшите благородници, чиято арогантност е принуден да понася” (с. 226). Съпоставката „поезия-история” свършва тук добра работа по изясняването на въпрос, ключов за разбирането на литературния мит за Сид.

По-малко убедително е последователното настояване на изследването върху „реализма” като поетологическа трансмисия между „поезия и история” и/или „поезия и истина”. Ако при ранносредновековния героичен епос „реализмът в описанието на събития, места и личности” може да послужи за компаративистична характеристика на испанската епическа традиция в сравнение с френската или германската, разделителната способност на термина рязко спада още при прилагането му към късната епическа поема за Сид. Следвайки твърдението на Менендес Пидал, че „отдалечаването от времето на героите и събитията, които се разказват, води и до отдалечаване от историческата истина и превес на художествената измислица” (с. 67), Петър Моллов недвусмислено поетологически привилегирова „реализма” като средство за доближаване до „историята” и „истината”. Изведената от съпоставката между ранния и късния епос за Сид констатация за „нулевата степен” (вж. с. 72) на историческа правдоподобност и отговарящите ѝ поетологически „несъвършенства” (срв. с. 73) на късната епическа поема *Песен за младостта на Родриго* използва като аргумент характеристиката на „нахалния младеж” (вж. с. 72) с неговата „дързост, непочтителност, дори нахалство в отношението си към персонажи, стоящи много по-високо от него в йерархията” (с. 69).

Но не съгъстява ли поетически тъкмо „усещането за абсурд” (вж. с. 72) в поведението на младия *инфансон* истината за социалноисторическата обреченост на реалните амбиции на тази съсловна група? Не измества ли поетически наглото поведение на младежа Родриго историческата реалност на амока на *инфансоните*, за които дори Реконкистата и последвалата реално-магическа Конкиста не се оказват достатъчни предпазни клапани? „Липсата на реализъм” (срв. с. 152) не е автоматично свидетелство за отдалечаване/отклоняване от историческата истина, както, от друга страна, „усещането за реализъм” (срв. с. 171) не може да е силен „критерий за качеството” в поетологически план. Макар и да запазва известна литературноисторическа валидност, тезата на Г. Лукач за историческия роман като рождено място на реализма се нуждае от внимателно релативиране особено в испански контекст, където тъкмо „поетическите” барокови ексцеси най-плътено се доближават до болезнените реалии на „историята” и „истината”. Дръзкият *инфансон* (срв. с. 79) от *Песен за младостта на Родриго* и *Романсеро* се доближава в не по-малка степен до

историческата истина за инфансонския комплекс, отколкото улегналият, пресметлив и прагматично зрял Сид от ранния героичен епос и някои исторически романи на новия век.

Предоверяването на Лукачовата теза не пречи на Петър Моллов да разгърне едно литературноисторически богато и детайлно плътно ветрило „на зле прикриваните [...] надежди за социално израстване” (срв. с. 199, курсив в оригинала) на героя на испанския литературен мит, лежащи в социалноисторическата основа на литературномитологическите прояви на инфансонския комплекс. В широко хвърлената литературноисторическа мрежа на изследването попада ценен и интересен улов, трансцендиращ критерия на „реализма”: жлъчните намеци на Кеведо за мавърския произход на високопоставените врагове на Родриго (вж. с. 110) като елемент от определящата социалноисторическа и литературна проблематика на „чистотата на кръвта” (*limpieza de sangre*); антисемитският патос, наличен още в ранносредновековния героичен епос и излизаш на повърхността в романтичeskата драма с впечатляващо отчетливи антимаарански характеристики („без Бог, ни закон”, срв. с. 128, курсив в оригинала); трансграничното в личността на героя на литературния мит, експлицирано от романтика Хосе Сориля („*все сред араби ходя/ и има в мен нещо арабско*”, срв. с. 134, „*поставен между две раси/ доброто в него се слива/ от духа на едната/ и другата цивилизация*”, срв. с. 142, курсив в оригинала); историческата имунизация на героя на испанския литературен мит спрямо християнския консерватизъм и образоваността му, включваща писменото владение на кастилски, латински и арабски (срв. с. 204) и нетипична за повечето участници в „справедливата война”; потенциалът на образа, разгърнат в цитирания вече по-горе исторически роман на Хосе Луи Корал *Сид* (2000), за радикално скъсване на пъпната връв с родината: „*Кастилия повече не ме интересува*” (срв. с. 226, курсив в оригинала), което конкистадорите ще реализират по-късно на световноисторическата сцена; превръщането на героя на националния литературен мит в „символ на прокудения от родината си човек” (с. 248) при поетите-изгнаници от епохата на франкизма.

На фона на испанистичната и компаративистична добросъвестност и изрядност на изследването трябва да се посочат две неточности, нуждаещи се от прецизиране: 1) коментирайки интереса към романите през испанския Златен век, авторът твърди, че „средновековните епически истории продължават своя живот в театъра на Ренесанса и Барока в Испания, явление, което няма аналог в останалите европейски страни, и свидетелства за влиянието на средновековната литературна традиция в Испания” (с. 87, курсив мой, В. С.) – курсивираният пасаж съдържа компаративистично непрецизирано твърдение, достатъчно е да погледнем синхронната употреба

на средновековен материал при Шекспир (макар и недостигнал до него пряко, епически преформатиран); 2) при разглеждането на драмата *Гордост за баща си* (1658) от Хуан Баутиста Диаманте типичната фигура на *el gracioso* е дадена в превод на български като „шмекера” (срв. с. 95) – следвайки фундаменталните изследвания на Х. А. Маравал върху испанския Барок, разграничаващи между социално подривната фигура на *pícaro*-то и съсловно консолидиращата фигура на *el gracioso*, смятам този превод за неудачен и объркващ; по-късно в изследването Петър Моллов използва думата без превод – *gracioso* (срв. с. 146, курсив в оригинала) – което е по-доброто решение.